

ПРОБЛЕМИ, ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Визначені проблеми функціонування сільських територій України, поставлені цілі та завдання їх перспективного розвитку.

Ключові слова: сільські території, село, сільська громада, соціальна інфраструктура, сільськогосподарські підприємства.

Постановка проблеми. Ринкова трансформація економіки гостро поставила перед Україною проблему вибору ефективних напрямів та інструментів забезпечення сталого розвитку сільських територій. Подолання проблем низької ефективності аграрної політики, дефіциту коштів у бюджеті країни на соціальні витрати, повільного становлення сільського самоврядування, віддаленості селян від ринків збуту сільськогосподарської продукції, обмеженості доступу до матеріально-технічних, фінансових та інформаційних ресурсів вимагає значного посилення державного впливу на сільські території.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найвизначнішими вченими у сфері дослідження розвитку сільських територій є М. К. Орлатий, І. В. Прокопа, П. Т. Саблук, В. В. Юрчишин та інші науковці-економісти. Актуальні питання, пов'язані з розглядом окремих аспектів досліджуваної проблеми, знайшли відображення у працях: О. А. Біттера, О. Г. Булавки, П. І. Гайдуцького, І. Ф. Гнибі-денка, Ю. Е. Губені, О. Д. Гудзинського, Д. Ф. Крисанова, М. Ф. Кропивка, А. В. Лісового, М. Й. Маліка, В. М. Нелепа, О. І. Павлова, К. В. Прокопишак, В. П. Рябокона, В. К. Терещенка, Д. В. Шияна, К. І. Якуби. Перелічені науковці не тільки з позицій сьогодення переосмислили класичні категорії соціально-економічного розвитку українського села, але й увели в економічний обіг ряд новацій, зміст і особливості яких стали предметом дискусій.

Виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на посилену увагу науковців до проблем села, недостатньо повно досліджені проблеми, нечітко визначені цілі та завдання розвитку сільських територій. Навіть Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року, в якій в основному виписана концепція розвитку села, не дає чітких відповідей на ці питання [1].

Постановка завдання. Метою статті є чітке визначення проблем, цілей та завдань розвитку сільських територій.

Викладення основного матеріалу дослідження.

На даний момент сільські території України переживають системну соціально-економічну кризу, яка обумовлена ходом сучасних ринкових перетворень. На них проживає третина населення нашої держави і припадає 90% її площі. У зв'язку з кризою сільські території нашої країни отримали систему проблем [2, с. 4-6]:

- у державній політиці занижена роль і значимість села, хоча важливість сільськогосподарського виробництва постійно підкреслюється;
- відбувається істотне руйнування сільських громадських відносин як традиційної системи;
- зростається роль сільської громади у вихованні трудових навиків та етичних норм поведінки;
- органи місцевого самоврядування не націлені на формування інститутів громадянського суспільства і правових норм розвитку, заснованих на моральних, трудових цінностях;
- система підготовки кадрів для розвитку сільських територій сходить нанівець;
- корупція сільського керівництва суттєво знижує ефективність управління сільськими громадами;
- недостатньо уваги надається розвитку несільськогосподарського виробництва на селі;
- залежність села від цін на несільськогосподарські товари призводить до неефективності виробництва та низької конкурентоспроможності;
- виникли проблеми утримання на селі молоді, яка в умовах сучасної інформованості про рівень життя міських територій і низької ефективності сільського праці все більше сповідує споживчий підхід;
- нерівні територіальні можливості призводять до незбалансованості економічного розвитку окремих місцевостей;
- виникла велика кількість проблем на рівні конкретного землекористування: саме тут сплітаються в єдиний вузол політичні, економічні, соціальні, екологічні, культурні, моральні, релігійні, етнічні та інші проблеми, які без участі самих

землекористувачів і місцевих жителів неможливо вирішити;

- зниження якості життя сільського населення (благоустрій території, інфраструктура, стан сфери послуг, освіта, охорона здоров'я, культура та спорт);

- реальна небезпека втрати традиційної сільської культури та її цінностей;

- руйнування природних агробіоценозів, забруднення навколишнього середовища відходами;

- високі енерговитрати на виробництво і житло;

- зниження родючості ґрунту, генетичного потенціалу сільськогосподарських культур і тварин;

- високий рівень незайнятості, особливо серед молоді та жінок;

- висока частка сімей із середньодушовими грошовими доходами нижче прожиткового мінімуму.

У процесі прийняття рішень з питань сільського розвитку встановилася висока концентрація фінансової компетенції переданої на місця державними органами без підтримки цих повноважень грошовими коштами, що негативно впливає на розвиток територій. Податкова політика позбавляє сільські території власної фінансової бази.

Спостерігається низький рівень взаємодії між органами влади сільських районів і окремих місцевих громад. Реформа управління мало зачепила аграрну сферу. Суттєвими ознаками управління сільськими територіями є: директивні методи керівництва, неефективна структура місцевого управління, корумповані керівники.

Головною перешкодою на шляху відродження сільської місцевості стає соціально-економічна деградація села та її виробничого базису - сільського господарства. Процес переходу від звичайних селянських фермерських господарств до сучасного, високоспеціалізованого фермерства тільки почався. Модернізацію сільської економіки ускладнює застаріла структура всього АПК. Фахівці характеризують українську сільську економіку як незбалансовану.

Більш низька заробітна плата в сільськогосподарському виробництві порівняно з промисловістю, а також знищення у сільських жителів стимулів до вільної і творчої праці, перетворили роботу на селі в один із найбільш неprestижних видів трудової діяльності. Молодь виїжджає в міста. У процесі економічної реформи на селі проблема забезпечення стійкої зайнятості та доходів населення набула особливої актуальності.

Сільська бідність і висока незайнятість

сільського населення, відставання сільських доходів від доходів міських жителів, високий відсоток прихованого безробіття призводять до деградації кваліфікованих працівників, що часто супроводжується агресивністю, втратою прагнення до саморозвитку та участі в суспільному житті, самоізоляції. У складній соціально-економічній ситуації в людей зростає психологічний дискомфорт, поглиблюється відчуття втрати своєї ідентичності і посилюється почуття невизначеності. Альтернативні сільському господарству сфери зайнятості та джерела доходів у більшості сіл відсутні або слабо розвинені.

Занепад сільської місцевості викликаний багатьма економічними, соціальними, історичними та іншими причинами, багато з яких виникають безпосередньо в селах і вирішити які без зацікавленої участі самих сільських жителів неможливо. Економічні труднощі і те, що багато рішень на місцях приймаються невідповідальними перед селянами керівниками, означають, що сільська громада здається її членам нежиттєздатною, що підсилює почуття відчуження та апатію.

Усе це, а також консерватизм і толерантність, властиві сільським жителям, нерозвиненість суспільних інститутів, зводять до мінімуму участь населення у розвитку свого села. Тому у сільських громад і їх керівництва проявляється політична й економічна слабкість боротьби за свої права, землю, інфраструктуру, комунікації, природні ресурси і, нарешті, за власне соціальне благо. У сільській місцевості України активно йдуть процеси міграції, скорочення чисельності сільських поселень і деградації цінних земельних угідь. Руйнуються не тільки будинки і господарства, але й уклад життя сільського населення, його історія, культура і моральність. Все це є потужним руйнівним чинником для країни в цілому, тому відродження села і перехід сільських територій до сталого розвитку набувають загальнонаціональної важливості та пріоритетного значення для суспільства.

Щоб планомірно розв'язувати зазначені вище проблеми, розберемось, які ж функції мають виконувати сільські території:

1. Виробнича функція - задоволення потреб суспільства у продовольстві та сировині для промисловості. Її сутність полягає в тому, що на території кожного сільського поселення необхідно виробляти ту сільськогосподарську продукцію, для якої є умови - в обсягах, що забезпечують продовольчу безпеку. При цьому виробництво має здійснюватися на інноваційній основі, що забезпечить конкурентоспроможність галузі. Для цього кожне сільське поселення повинно брати

участь в реалізації тих цільових галузевих програм, для яких у них є конкурентні переваги.

2. Демографічна функція - відтворення населення країни. Необхідно створити умови не тільки для народження дитини, але і її розвитку у відповідності з сучасними соціальними нормами.

3. Житлова функція - розміщення на сільських територіях житлових будинків не тільки сільських, а й міських жителів, надання їм у користування об'єктів сільської соціальної та інженерної інфраструктури. Масове котеджне будівництво на сільських територіях приміських адміністративних районів вимагає виділення бюджетних коштів на розвиток соціальної інфраструктури, а також розвитку форм державно-приватного партнерства щодо створення інфраструктури підвищеної комфортності для жителів котеджів у сільській місцевості з послугами на рівні міських квартир.

4. Трудоресурсна функція - забезпечення робочою силою всіх галузей національного господарства. У зв'язку з цим необхідно забезпечити рівень освіти на селі, відповідний вимогам високотехнологічних галузей, що вимагає збільшення державного фінансування для створення бази сучасної освіти на інноваційній основі. У кожного сільського школяра повинен бути доступ до сучасної освітньої системи, сучасних освітніх та інформаційних технологій.

5. Природоохоронна функція - підтримання екологічної рівноваги на всій території країни, збереження, відновлення та поліпшення потенціалу живої природи - ґрунту, води, рослинності, атмосфери, збереження природних і культурних ландшафтів, утримання заповідників, заказників, національних парків.

6. Соціально-культурна функція - відтворення історико-культурних цінностей, збереження і розвиток традиційної української культури. Забезпечення можливостей традиційного розселення представників різних національностей по територіях країни та заняття населення традиційними для них видами діяльності.

7. Рекреаційна функція - розміщення в сільській місцевості закладів відпочинку, оздоровлення та туризму, дач і садово-городніх ділянок городян, інші форми відпочинку на природі, надання в користування рекреаційним установам та окремим громадянам у період відпочинку об'єктів сільської соціальної та інженерної інфраструктури. Створення закладів відпочинку та розвиток "зеленого" (сільського) туризму є основним резервом підвищення не тільки зайнятості населення, але і підвищення якості його життя. Формування рекреаційних зон повинне забезпечити сільське населення додатковими робочими місцями, не порушуючи традиції їх проживання і не погіршуючи екологічну ситуацію

в місцях розміщення зон відпочинку.

8. Просторово-комунікаційна функція - розміщення та обслуговування доріг, ліній електропередач, зв'язку, водопроводів, нафтопроводів, газопроводів та інших інженерних комунікацій. Через сільську місцевість проходить частина елементів технічних комунікацій, обслуговування яких забезпечує населення цих територій додатковими робочими місцями. Вилучення землі з господарського обороту і позбавлення населення можливості займатися традиційними для них видами діяльності має компенсуватися їм виплатою субсидій. При цьому, населенню необхідно надавати допомогу в розвитку альтернативних видів діяльності.

9. Функція соціального контролю за територією - сприяння органам державної влади та місцевого самоврядування у забезпеченні громадського порядку і безпеки на малолюдних територіях, охорону прикордонних зон, надр, земельних, водних та лісових ресурсів, флори та фауни.

Виконання сільськими територіями зазначених функцій - найважливіша умова сталого соціально-економічного розвитку країни. Причому, ці функції виконуються комплексно, безперервно, незалежно від рівня державного фінансування. Але від рівня бюджетного фінансування, залежить ступінь виконання цих функцій. Виконання окремих, з цих функцій, будучи елементом державного регулювання, здійснюється на основі соціального партнерства між державою, сільськими жителями, органами місцевого управління та бізнесом.

Як ми уже підкресливали вище, головна мета розвитку сільських територій - це підвищення добробуту людей, задоволення їх зростаючих потреб. Саме для цього функціонують сільські території і саме для цього вони здійснюють розглянуті вище функції. Тому можна сказати, що опосередкованими цілями розвитку сільських територій є створення умов для ефективного виконання їх функцій. Тобто скільки функцій - стільки і тактичних цілей, які в цілому підпорядковані єдиній стратегічній меті - добробуту людини.

Розвиток сільських територій в сучасних умовах вимагає використання стратегічних чинників зростання конкурентоспроможності, що базуються на соціальній орієнтації економічного зростання, розвитку освіти, охорони здоров'я, науки і культури, людського капіталу як головного багатства. Без цього неможлива інформатизація економіки й освоєння нового технологічного укладу. Критерієм економічної стійкості сільських територій є збереження соціоприродного потенціалу середовища проживання сільського

населення та підвищення якості життя.

Усе це дозволило сформулювати цілі і завдання розвитку сільських територій. Цілі (дещо агреговані та уніфіковані) мають вигляд:

- стійке зростання сільської економіки, підвищення ефективності сільського господарства і вкладу села в економіку країни;
- підвищення зайнятості, рівня і якості життя сільського населення, наближення села до міських стандартів життя;
- підвищення рівня самостійності сільських бюджетів через розширення джерел місцевих доходів;
- уповільнення процесу депопуляції, стабілізації чисельності сільського населення і збільшення тривалості життя;
- скорочення міжрегіональної диференціації в рівні та якості життя селян;
- раціоналізація використання природних ресурсів та охорона навколишнього природного середовища;
- збереження та примноження культурного потенціалу.

Для досягнення цих цілей необхідно поставити та виконати такі завдання:

- диференціація сільської економіки та розширення джерел формування доходів сільського населення;
- посилення державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників і підвищення загальнодержавної оцінки сільської праці;
- посилення соціального захисту сільського населення;
- поліпшення житлових умов і доступу сільського населення до соціальних послуг;
- розвиток інтеграції сільських територій у загальнодержавний культурний простір;
- зміцнення правової та фінансової бази, а також подолання відомчої роз'єднаності в управлінні розвитком сільських територій;
- розвиток ринкової інфраструктури та розширення доступу сільськогосподарських товаровиробників до ринків збуту продукції;
- розвиток на селі місцевого самоврядування та зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів за рахунок вдосконалення Податкового та Бюджетного кодексів України;
- зміцнення наукової та кадрової бази розвитку сільських територій;
- розробка інструментарію та проведення моніторингу розвитку сільських територій.

Висновки. При виконанні поставлених завдань необхідно дотримуватись наступних принципів державної політики щодо регулювання розвитку сільських територій:

- зміцнення правової та фінансової бази, а

також подолання відомчої роз'єднаності в управлінні розвитком сільських територій;

- партнерство між державою, органами місцевого самоврядування, бізнесом і сільським населенням у досягненні цілей сільського розвитку;
- гарантування всім сільським територіям державної підтримки, що забезпечує повне використання і розвиток природного та соціально-демографічного потенціалу;
- розвиток сільської місцевості як єдиного територіального історично сформованого комплексу, що виконує виробничо-економічну, соціально-демографічну, культурну, екологічну та рекреаційну функції;
- розширення та поглиблення зв'язків села з містом, інтеграція села в єдину загальноекономічну систему на основі агропромислової інтеграції та кооперації;
- забезпечення конституційних прав селян на працю з достойною оплатою, доступність якісної освіти, медичної допомоги та інших соціальних послуг;
- розвиток сільського самоврядування, інших інститутів громадянського суспільства, всіх форм кооперації, підвищення участі сільського населення у прийнятті рішень.

Список літератури:

1. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року : постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 р. № 1158 [Електронний ресурс] / Міністерство аграрної політики та продовольства України. - Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/apk?nid=2976>
2. Проблеми та перспективи розвитку сільських територій України (на прикладі Карпатського регіону): науково-аналітична доповідь / [В. В. Борщевський, Х. М. Притула, В. Є. Крупін, І. М. Куліш]; НАН України. Інститут регіональних досліджень ; [наук. ред. В. В. Борщевський]. - Львів, 2011. - 60 с.
3. Концепція загальнодержавної програми сталого розвитку сільських територій до 2020 року від 03 лют. 2010 р. № 121-р [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://www.search.ligazakon.ua>

Аннотация

Кристина Семеншин

ПРОБЛЕМЫ, ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ

Определены проблемы функционирования сельских территорий Украины, поставленные цели и задачи их перспективного развития.

Ключевые слова: *сельские территории, деревня, сельская община, социальная инфраструктура, сельскохозяйственные предприятия.*

Summary

Hrystyna Semenyshyn

PROBLEMS, GOALS AND OBJECTIVES RURAL DEVELOPMENT

In this article the problems of rural areas in Ukraine, goals and objectives of their future development.

Keywords: *rural areas, village, rural community, social infrastructure, agricultural enterprises.*